

N:o 19.

Ank. till Riksd. Kansli den 24 Mars 1883, kl. 5 e. m.

Lag-Utskottets Utlåtande, i anledning af väckt motion om ändrad lagstiftning angående särskilda sammankomster för andaktsöfning.

Förordningen angående särskilda sammankomster för andaktsöfning den 11 December 1868 lyder sålunda:

»Medlemmar af Evangeliskt-Lutherska kyrkan vare ej förment att sammankomma till gemensamma andaktsöfningar utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning; dock må sådan sammankomst å tid, då allmän gudstjenst i församlingen förrättas, ej ega rum så nära det ställe, der gudstjensten hålles, att denna eller ordningen dervid störes. Ej eller må vid religionsöfning, som ej är att hänföra till enskild husandakt, tillträde vägras församlingens presterskap, medlem af dess kyrkoråd eller den offentliga myndigheten i orten, hvilken sistnämnda myndighet, i händelse af inträffad olaglighet eller oordning, eger att, der så nödigt anses, sammankomsten upplösa. Uppträder någon, som ej är prest eller enligt Kyrkolagen berättigad att offentligen predika, vid dylik sammankomst såsom lärare med andra föredrag, som anses leda till söndring i kyrkligt hänseende eller förakt för den allmänna gudstjensten, eller eljest till undergräfvande af religionens helgd, ankomme på kyrkorådet att honom förbjuda att i berörda egenskap inom församlingen vidare uppträda.

Hvar som underlåter att ställa sig till efterrättelse kyrkorådets förbud mot utöfvande af lärareverksamhet, böte från och med femtio till och med trehundra riksdaler.»

Uti en inom Andra Kamraren afgifven och till Utskottet hänvisad motion, N:r 5, föreslår Herr *Sigfrid Wieselgren*, att stadgandena i de tvänne sista punkterna af ofvan intagna förordning måtte upphävas, samt att Riksdagen följaktligen ville för sin del besluta följande »förordning, angående särskilda sammankomster för andaktsöfning:

Med upphäfvande af förordningen angående särskilda sammankomster för andaktsöfning den 11 December 1868, stadgas som följer:

Medlemmar af evangeliskt-lutherska kyrkan vare ej förment att sammankomma till gemensamma andaktsöfningar utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning; dock må sådan sammankomst å tid, då allmän gudstjenst i församlingen förrättas, ej ega rum så nära det ställe, der gudstjensten hålles, att denna eller ordningen dervid störes. Ej heller må vid religionsöfning, som ej är att hänföra till enskild husandakt, tillträde vägras församlingens presterskap, medlem af dess kyrkoråd eller den offentliga myndigheten i orten, hvilken sistnämnda myndighet, i händelse af inträffad olaglighet eller oordning, eger att, der så nödigt anses, sammankonsten upplösa.»

Till stöd för sitt förnyande af detta af honom vid två föregående riksdagar väckta förslag anför motionären, bland annat, dels Kyrkomötets under detta års höst infallande lagtima sammanträde, dels under sistlidet år inträffade och i motionen närmare angifna händelser. Motionären säger sig redan förut anmärkt den bristande öfverensstämmelsen mellan kyrkostämmoförordningens § 28 och 3 mom. af 1868 års konventionelförordning. I den förra förbjödes kyrkorådet att mot felande vidtaga »den ytterligare åtgärd, som med lag och författningar öfverensstämmer», förrän det »genom allvarliga förställningar och varningar» sökt förmå honom till bättring; i den senare bemyndigades kyrkorådet *genast* ingripa med sådan »ytterligare åtgärd». Vål hade man sökt borttolka skiljaktigheten genom att äfven i senare fallet kräfvat föregående varningar; men då pligten att hörsamma kyrkorådets kallelse vore beroende af dess delgifning fyra dagar före kyrkorådssammanträdet, och de fleste lekmanapredikanter vore stadda på resande fot, skulle en sådan tolkning i de flesta fall omöjliggöra tillämpningen af förbudsrätten och således i sjelfva verket upphäva densamma. Så vidt motionären hade sig bekant, hade den anförda uppfattningen icke heller gjort sig någonstädes i utöfningen gällande. Äfven öfriga anmärkningar, han vågat framställa mot de båda sista momenten af 1868 års förordning, qvarstode ovederlagda. Så länge det i 3:dje mom. förekommande »anses» fått uppfattas såsom bemyndigande för kyrkoråden att efter sitt personliga tycke i förekommande fall besluta, kunde bestämmelsen, om än i och för sig olämplig,

dock i formelt afseende försvaras; men sedan en mängd prejudikat visat, att lagens högste tillämpare funnit den innefatta kraf på föregående ransakning och objektiva domskäl, hade sagda förhållande betydligt förändrats. Vi hade i följd häraf fått mer än 2,300 andliga domstolar med 12—15 tusen ledamöter, af hvilka de allra flesta bestämdt saknade den teologiska bildning, som väl oftast måste krävas för utöfvandet af detta deras domarekall. Ordförandena finge ej sällan uppträda såsom både angifvare, vittne och domare, och slutligen egde det fälda utslaget gällande kraft endast och allenast till närmaste socknegrens. Hvilken aktning en offentlig myndighet under dessa förhållanden förmådde tillvinna sina åtgärder, visade redan en allmän erfarenhet. Och svårigen kunde man undra öfver talet om de »orättvisor», som med stöd af nämnda lag beginges, då man aktgäfve på dermed i sammanhang stående förhållanden. Af 1882 års redogörelse för baptistsamfundet i riket funne man t. ex., att deras nära 20,000 medlemmar vore bosatte inom tillsammans 314 församlingar, derinom således jemt och ständigt baptismens läror predikades endast med den rätt, ifrågavarande 1868 års förordning gäfve, enär, som bekant, baptisterna icke ur svenska kyrkan utträdt. Komme så en kringresande lekmanpredikant till samma ort, der nyssberörda föredrag utan anmärkning finge hållas, och predikade kanske till och med *vår* kyrkas lära, om än hans *sätt* dervid förekomme stötande, tillämpades emot honom förordningen. Det kunde väl knappast förvåna, om under sådana omständigheter åtgärden stämplades såsom förföljelse och, långt ifrån att hejda en påbörjad rörelse, tvärtom på det kraftigaste främjade den. Då det, efter motionärens öfvertygelse, hvarken vore svenska kyrkan värdigt eller gagneligt att anlita det skydd, man genom ifrågavarande bestämmelser velat förläna henne, och det lika litet borde ifrågakomma, att staten lånade sin arm för qväfvandet af lärotvister eller skiftande uppfattningar af andligt lif och religiösa frågor, hade han framställt sitt förslag.

Uti det förslag till kyrkolag, som under den 2 Oktober 1873 afgafs af den för revision af 1686 års kyrkolag i nåder förordnade komité, föreslog komitén i kap. 11, *Om kyrkotukt*, under § 4 följande stadgande:

»Finnes församlingsmedlem offentligen förkunna eller till annans förledande annorledes utsprida villfarande, mot den rena evangeliska läran stridande lärosatser, eller olagligen utöfva prestebetet, eller eljest

göra sig skyldig till uppenbar och förargelseväckande öfverträdelse eller åsidosättande af kyrklig ordning; varde varnad på sätt och i den ordning, som i 2 § sägs*). Har den felande blifvit i kyrkoråd varnad och har jemväl den varning visat sig fruktlös; hafve kyrkorådet makt förklara honom tillsvidare vara oberättigad att vara fadder vid dop samt att väljas till ledamot i kyrkoråd och till ombud vid allmänt kyrkomöte, och varde den förklaring till kyrkorådets protokoll tagen samt den felande genom protokollsutdrag delgifven. Låter den felande sig derefter rätta; vare kyrkorådet förpligtadt att, medelst återkallande af den afgifna förklaringen, upphäfva den honom dermed ålagda inskränkning i hans kyrkliga rättigheter. Öfver kyrkorådets beslut att sådan förklaring, som nu är sagd, afgifva, eller vägran att den återkalla, må besvär kunna hos domkapitlet anföras.»

I motiven förklarade komitén sig anse förordningen den 11 December 1868 kunna, oberoende af hvad i denna paragraf stadgades, fortfarande blifva gällande såsom särskild, till kyrkolag icke hörande, författning, den der visserligen hade beröringspunkter med kyrkolagen, men till sitt hufvudsakliga innehåll icke kunde annorlunda betraktas än såsom en borgerlig ordningsstadga.

Denna uppfattning delades ock af 1877 års Riksdag och dåvarande Lag-Utskott. Uti afgifvet och af Riksdagens begge Kamrar godkändt Utlåtande (N:o 16) yttrade Utskottet nemligen i anledning af en nära likartad motion bland annat, att så länge statskyrkan förefunnes såsom en institution med verldsliga former, tillkomme det staten att tillse, det ordning och skick i yttre afseende inom församlingen upprätthölles. Det vore ock ändamålet med ifrågavarande förordning. Att emot en församlings beslut, uttaladt af kyrkorådet såsom dess lagliga representant i kyrkliga angelägenheter, påtruga församlingen läror, som ansåges leda till söndring i kyrkligt hänseende eller förakt för den allmänna gudstjensten eller eljest till undergräfvande af religionens helgd, kunde ej vara tillbörligt. Äfven om man skulle anse att hvarken kyrkan, gudstjensten eller religionen genom ett sådant förfarande i ringaste mån skadades — hvilket Utskottet dock icke kunde medgifva — måste likväl ett dylikt uppträdande vara i ordningens intresse förbjudet. Det vore icke utspridandet af de såsom skadliga ansedda lärorna, som vore med straff belagdt, utan det vore trotset att emot meddeladt förbud dermed fortfara som straffades. Och då stadgandet i fråga vore af preventiv

*) Först enskild varning af prest, sedan, i fall af behof, förnyad sådan i närvaro af en eller två aktade och gudfruktige medlemmar af församlingen samt, om rättelse ej heller då följer, varning i kyrkoråd.

natur samt afsedt att förekomma skadliga följder af den objudne predikantens verksamhet, vore det också uppenbart, att det måste öfverlemnas åt kyrkorådet att bedöma, huruvida sådana följder kunde anses uppkomma och att man ej kunde vänta med förbudets meddelande till dess de förderfliga verkningarne redan framträdt.

Fråga om borttagande ur förordningen särskildt af det utaf motionären klandrade uttryck »anses leda till söndring i kyrkligt hänseende» m. m. har ock hos Riksdagen till behandling förevarit. Vid 1880 års riksdag föreslog nemligen en motionär, att orden »söndring i kyrkligt hänseende» skule ur förordningen uteslutas och uttrycket »anses leda» utbytas mot »bevisligen leda». Dåvarande Lag-Utskott (se Utlåtandet N:o 36) fann emellertid att uttrycket »söndring i kyrkligt hänseende», rätt uppfattadt och tillämpadt, väl försvarade den plats, det erhållit i förordningen; och då inskjutande af ordet »bevisligen» i stället för »anses» i sjelfva verket skulle komma att nära nog helt och hållet omintetgöra möjligheten af stadgandets tillämpning från vederbörande kyrkoråds sida samt då derjemte fordrandet af strängt formel, juridisk bevisning i förevarande fall icke skulle stå väl tillsammans med den ställning, kyrkorådet borde inom församlingen till dess öfriga medlemmar intaga, med de rättigheter och pligter, denna ställning medförde, hemställde Utskottet att ifrågavarande framställning icke måtte af Riksdagen bifallas; och blef denna hemställan af Riksdagens båda Kamrar bifallen.

Nuvarande Lag-Utskott instämmer till fullo i de åsichter, som af 1877 och 1880 års Utskott sålunda blifvit i frågan uttalade. Visserligen har Lag-Utskottet vid så väl 1881 som 1882 års riksdagar uttryckt den deremot stridande uppfattning, att senare delen af 1868 års förordning afsåge ett rent kyrkligt syftemål och att vid sträfvandet att uppnå detta syftemål kyrkan borde strida med andliga vapen, med ordet och den gudomliga sanningens makt; men nuvarande Lag-Utskott, som icke förnekar, utan gerna erkänner värdet af en strid uteslutande med sådana vapen, då det gäller att skydda kyrkans bekännelse, har icke kunnat finna tillräckligt stöd för uppfattningen att berörda stadgande hade ett rent kyrkligt syftemål, utan anser öfvervägande skäl tala för den åsigt, hvilken så väl kyrkolagskomitén som 1877 års Lag-Utskott omfattade, nemligen att ifrågavarande förordning till sitt hufvudsakliga innehåll icke kan betraktas annorlunda än såsom en borgerlig ordningsstadga. Med denna åsigt öfverensstämmer ock kyrkolagskomiténs yttrande (sidd. 159—160 af komiténs betänkande) att »Det skydd för sin bekännelse, som Svenska kyrkan haft i de uti borgerlig lag utsatta straffbestämmelser mot utspridande af villfarande lära, upphörde alldeles, då Kongl. Förordningen den 23 Oktober 1860, så vidt den innehöll ansvarsbestäm-

melser för utspridande af villfarande, mot den rena evangeliska läran stridande lärosatser, blef genom Kongl. Förordningen den 16 November 1869 väsentligen ändrad. Sålunda är det numera öfverlemnadt åt kyrkan sjelf att, utan stöd af Statens straffmakt, uteslutande med egna medel söka motverka inom hennes sköte möjligen framträdande afvikelser från hennes bekännelse.»

Ifrågavarande lagstadgande synes ock stå i full öfverensstämmelse med religionsfrihetens stora grundsats, sådan densamma funnit uttryck i gällande grundlag. Regeringsformens 16 § innehåller nemligen att Konungen bör ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda hvar och en vid en fri utöfning af sin religion, *så vidt han derigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer*. Skulle nu, på sätt motionären föreslagit, från 1868 års förordning uteslutas förbudet för lekman att hålla andliga föredrag, som anses leda till söndring i kyrkligt hänseende eller till förakt för den allmänna gudstjensten eller eljest till undergräfvande af religionens helgd, måste sådant, ehuru indirekt förbudet i grundlagen, likväl derefter anses medgifvet åtminstone af den borgerliga lagen, som för öfrigt icke innefattar något förbud för en sådan verksamhet. Men hvarje vän af en sann och verklig religiositet — han må tillhöra statskyrkan eller annat religiöst samfund — måste dock ogilla en verksamhet, som går ut på söndring i kyrkligt hänseende, förakt för den allmänna gudstjensten eller undergräfvande af religionens helgd. Han manas dertill icke blott af den religiösa känslan, utan ock af omsorg för det borgerliga samhällets trefnad och bestånd, enär erfarenheten ådagalagt att ingenting annat i så hög grad undergräfvit samhällets grundvalar, som utplånandet af religionens helgd och försvagandet af den känsla, som inger individen kraft och samhället styrka.

Den ifrågavarande lagstiftningen, så klandrad den än blifvit, bildar dock i gemenskap med grundlag, kyrkolag och strafflag ett organiskt helt, från hvilket en del icke kan utplånas, utan att en betänkelig lucka uppstår och sammanhanget emellan de olika lagbuden försvinner. Utskottet har redan för en del af detta påstående sökt gifva skäl. Flera kunna ock anföras. Sålunda innehåller exempelvis Tryckfrihetsförordningen ansvar för den, som i *tryckt skrift* förnekar en Gud och ett lif efter detta, men då lagstiftaren sannolikt ansett att förbudet i 1868 års förordning eller motsvarande stadgande i förut gällande författning innefattade tillräckligt skydd för församlingarne mot det *muntliga* förkunandet af sådana läror, har någon straffbestämmelse för ett sådant handlingssätt, ehuru uppenbart förargelseväckande, icke i Strafflagen in-

flutit. Skulle emedlertid motionärens förslag bifallas, så öppnas derigenom porten för en fri verksamhet äfven i denna rigtning.

Det korrektiv, man förmenat skulle ligga i den civil myndighet medgifna rätt att, i händelse af inträffad olaglighet eller oordning, upplösa sammankomst, är enligt Utskottets tanke mera skenbart än verkligt. Då någon skyldighet icke förefinnes att om dylik sammankomst underrätta civil myndighet, lärar nemligen denna myndighet sakna kännedom om de flesta sådana sammankomster, och för öfrigt är det föga antagligt att civil myndighet för sammankomster af ifrågavarande art skulle i allmänhet hysa så stort intresse, att ett sjelfmant besök deraf skulle framkallas. Dessutom skulle civil myndighet, sedan den ifrågasatta lagförändringen blifvit genomförd, icke ega upplösa sammankomst för de anledningar, som nu berättiga kyrkoråd att utfärda förbud mot utöfvande af lärareverksamhet. Hvad som nu betraktas såsom »olaglighet» blefve nemligen det icke längre. Följden blefve ock att civil myndighet nästan aldrig skulle kunna upplösa dylikt sammanträde, och om det någon gång skedde, är det föga antagligt att sådana personer, som nu föra den högljuddaste klagan öfver 1868 års författning, nemligen sådana som för trots att ställa sig kyrkoråds förbud till efterrättelse fallas till böter, skulle villigare underkasta sig civil myndighets beslut om sammankomsts upplösande; hvadan och då i lag stadgas ansvar för den, som i ty fall icke ställer sig myndighets bud till efterrättelse, lättheten att vinna anseende för förment förföljelse skulle blifva lika stor som hittills och möjligen större, då anklagelsen komme att riktas, icke mot folkets förtroendemän, ledamöterna i kyrkorådet, utan mot en ensamt beslutande tjänsteman, hvars åtgärd ofta skulle stämplas såsom byråkratiskt öfvergrepp och anses härröra af religiös ofördragsamhet.

Den myndighet i förevarande hänseende, som enligt nu gällande lag blifvit kyrkoråd tillagd, härleder sin ursprungliga tillkomst från ett inom Bondeståndet framställt och der i allmänhet godkändt förslag att öfverlemna åt församlingarnes kyrkoråd att hvar inom sin krets vaka deröfver, att den lekmanaverksamhet, som vid förefallande konventiklar utöfvades, icke blefve skadlig. Man skulle gifva ett lika oförtjent som dåligt vitsord åt den kommunala sjelfstyrelsen, tillämpad på förevarande område, om man förutsatte att kyrkorådsledamöterna i allmänhet skulle i sin uppfattning och deraf beroende handlingssätt i berörda hänseende låta sig helt och hållet ledas af sin ordförande, församlingens kyrkoherde. I motsats dertill synes det Utskottet nemligen med skäl kunna antagas, att, om ordföranden af ovisligt nit skulle någon gång vilja i otid gripa in i förevarande slags ärenden, han hos öfrige ledamöter af kyrkorådet i allmänhet skulle möta ett motstånd, hvilket

vore grundadt lika mycket på deras rätt som pligt; och då samtliga ledamöter i kyrkorådet hafva lika rösträtt, synes någon svårighet icke förefinnas att qväfva de förslag, som af ordföranden kunna utan tillräcklig anledning i berörda hänseende väckas. Den omständigheten att, på sätt motionären anmärkt, kyrkorådets medlemmar i allmänhet sakna teologisk bildning, behöfver ingalunda göra dem olämpliga för ifrågasvarande befattning. Kyrkorådets åtgärd i förevarande hänseende, bestående hufvudsakligen i handhafvandet af en borgerlig ordningsstadga, närmar sig nemligen mycket mera den preventiva polisens än den andliga domstolens. Hvad motionären yttrar i fråga om det stora antalet andliga domstolar och om det än större antalet ledamöter i dessa domstolar torde följaktligen icke förtjena afseende, lika litet som den omständigheten att olika beslut kunna af olika myndigheter fattas i förevarande hänseende, då förhållandet är sådant inom alla områden. Att kyrkorådets förbud mot utöfvande af lärareverksamhet endast gäller den församling, inom hvilken förbudet meddelas, har Utskottet, i olikhet med motionären, funnit synnerligen lämpligt och medförande en oneklig fördel för den, förbudet gäller. Denne torde nemligen stundom af ungdomlig hänförelse hafva i en församling uppträdt på ett sätt, som berättigar till förbuds utfärdande mot vidare verksamhet inom densamma. Men varnad deraf kan han i en närgränsande församling uppträda på ett helt annat sätt och derigenom återvinna förtroendet äfven inom den förra församlingen, som under förändrade förhållanden naturligtvis kan återkalla sitt förut utfärdade förbud. Äfven om så ej sker, måste det för honom finnas ett vidsträckt fält för hans verksamhet, hvilket åter ej vore händelsen, om förbudet kunde utsträckas till hela riket.

Då slutligen den religiösa friheten inom vårt land, långt ifrån att lida af några besvärliga inskränkningar, fasthellre synes på flera håll vara nära att öfverskrida de gränser, samhällsordningen äfven för en frihet af denna ömtåliga natur måste i det yttre utstaka, och då en förändring af lagstiftningen i förevarande hänseende, äfven om den ansåges vara af tidsförhållandena påkallad, icke torde böra vidtagas annorlunda än i sammanhang med andra lagstiftningsåtgärder, hvartill förslag nu icke föreligger, får Utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte vinna Riksdagens bifall.

Stockholm den 9 Mars 1883.

På Lag-Utskottets vägnar:

AXEL BERGSTRÖM.

R e s e r v a t i o n e r :

af Herr *Thomasson*: »Jag har förut motsatt mig den af motionären nu åter påyrkade förändringen af 1868 års förordning angående särskilda sammankomster för andaktsöfning, och det emedan religionsfrihetens grundsats, på hvilken man ju stöder detta yrkande, enligt min mening innebär att svenska statskyrkan, likaväl som hvarje annat af staten erkänt trossamfund, skall vara skyddad i utöfningen af sin bekännelse och att den svenska evangeliskt-lutherska församling, som det vill, må ega att hålla från sig läror, hvilka finnas leda till söndring i kyrkligt afseende, förakt för församlingens egen gudstjenst eller till undergräfvande af religionens helgd. Principiellt vidhåller jag fortfarande denna åsigt. Men åtskilliga företeelser på det kyrkliga området och icke minst uttalanden af flere bland svenska kyrkans egna målsmän hafva så småningom öfvertygat mig, att man gör denna kyrka en dålig tjenst med att hålla på de bestämmelser i nämnda förordning, motionären önskar få bort. Jag har numera kommit till den uppfattning, att detta skyddsvapen föga biter på kyrkans fiender, men kan vara farligt för den, som använder det, och för den institution, som dermed skulle värnas. Det har icke kunnat undgå mig, att kyrkorådsförbud gifvit lekmanapredikanter en vigt och betydelse, som de derförutan aldrig skulle uppnått; och då jag därför tror det vara oklokt och mot kyrkans intresse stridande att längre motsätta sig motionen, har jag inom Utskottet yrkat bifall till densamma»;

af Herr *Bäckström*, med hvilken Herr *Magnus Jonsson* instämt: »På de af Lag-Utskottet vid sistlidet års riksdag i frågan anförda skäl får jag reservera mig mot Utskottets nu afgifna afstyrkande utlåtande, under yrkande om bifall till motionen»;

af Herr *Anders Persson*, med hvilken Herrar *Levin* och *Smedberg* instämt: »Jag anser Utskottet bort vidblifva sitt vid tvenne nästföregående riksdagar fattade beslut och alltså, med framhållande af då åberopade skäl, tillstyrka bifall till motionen»;

af Herr *Åbergsson*, med hvilken Herr *Ekenman* instämt: »Då den genom Kongl. förordningen den 11 December 1868 kyrkorådet medgifna rätt att, vid påföljd af böter, under vissa förhållanden förbjuda lekman att

inom församlingen vidare uppträda med andliga föredrag icke kan anses medföra den dermed åsyftade verkan, kyrklig sammanhållning, aktning för den allmänna gudstjensten och bevarande af religionens helgd, utan snarare, genom den förargelse vitesförbudets tillämpning i hvarje fall åstadkommer, är egnad att hos mången väcka ovilja mot statskyrkan, får jag, som varmt nitälskar för statskyrkans bestånd och i följd deraf är angelägen att hon alltid må verka i försonlig samt kristlig anda, för min del tillstyrka bifall till motionen».

Herr *Widmark* har begärt få här antecknadt, att han icke deltagit i ärendets behandling inom Utskottet.
